

СПОЛУЧУВАНІСТЬ ПРИКМЕТНИКІВ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ „ТЕМНИЙ“ У МОДЕЛІ [ПРИКМЕТНИК] + [ПРИКМЕТНИК] (на матеріалі сучасної англійської мови)

Досліджено сполучуваність прикметників зі значенням „темний” зі словами-супровідниками. Слова-супровідники у вигляді прикметників розподілено на семантичні підкласи. За допомогою квантитативних методів встановлено пари прикметників, які є статистично значущими.

Ключові слова: *сполучуваність, слово-супровідник, семантичний підклас, квантитативний метод, концепт.*

Исследуется сочетаемость прилагательных со значением „темный” со словами-сопроводителями. Слова-сопроводители в качестве прилагательных разделены на семантические подклассы. При помощи квантитативных методов установлены пары прилагательных, которые являются статистически значимыми.

Ключевые слова: *сочетаемость, слово-сопроводитель, семантический подкласс, квантитативный метод, концепт.*

The article investigates the combinability of adjectives with the meaning of “dark” with the accompanying words. The accompanying words as adjectives are divided into semantic subclasses. The statistically significant pairs of adjectives are determined by means of quantitative methods.

Key words: *combinability, accompanying word, semantic subclass, quantitative method, concept.*

Одним із перших лінгвістів, який висловив ідею про смисловий зв'язок слів, що знаходяться неподалік одне від одного в тексті, був німецький семасіолог Г. Шпербер. У своїй праці „Einführung in die Bedeutungslehre“ [7] Г. Шпербер увів поняття „консоціація” (Konsoziation) і пропонував розкривати побічний смисл і емоційний зміст слова за допомогою слів, що оточують досліджуване слово в контексті. Ідеї Г. Шпербера знайшли подальший розвиток у працях радянських лінгвістів. Так, М. Шехтман, який займався вивченням сполучуваності прикметників, пропонує називати прикметник, що уточнює семантику іншого прикметника в межах однієї синтагми, аллонімом [6]. В. Левицький називає такі слова супровідниками [3, с. 17], оскільки в одних випадках прикметник може уточнювати семантику іншого (*великий високий будинок*), а в інших випадках лише супроводжує його (*великі гарні троянди*). Дослідник пропонує залучення квантитативних методів для ефективнішого розкриття побічного смислу слова у його сполучуваності зі словами-супровідниками [2].

Актуальність дослідження полягає в спробі залучення аналізу слів-супровідників з метою дослідження концептів.

Метою статті є аналіз сполучуваності прикметників зі значенням “темний” зі словами-супровідниками в межах однієї синтагми.

Об’єкт дослідження – прикметники зі значенням “темний” у моделі [прикметник] + [прикметник] (далі – А + А).

Матеріалом дослідження є 821 фрагмент (словосполучень і речень), що містять досліджувані прикметники разом зі словами-супровідниками в сполученні з іменниками. Їх дібрано методом суцільної вибірки з текстів художньої прози англійською мовою загальним обсягом приблизно в 2,5 млн. слів.

Із корпусу всіх мікроконтекстів, дібраних із генеральної вибірки, обрано ті фрагменти, в яких прикметники зі значенням „темний” трапляються в одній синтагмі перед одним і тим самим іменником. Наприклад: *dark blue eyes, a small black moustache; soft brown hair; a comic sad face, a shiny brown ball* тощо. З наведених прикладів видно, що прикметники-супровідники можуть означати колір, розмір, оцінку, освітлення. Тому видається доцільним розподілити всі прикметники-супровідники, зафіксовані в одній синтагмі з досліджуваними прикметниками, на семантичні підкласи. Усього виділено 15 семантичних підкласів супровідників:

1. Прикметники кольору: *blue, brown, grey, red, green.*
2. Прикметники оцінки: *pretty, fine, good, ugly, dirty.*
3. Прикметники розміру: *large, big, thick, little, small.*
4. Прикметники форми: *straight, curly, curved, swollen, round.*
5. Прикметники освітлення: *bright, clear, gleaming.*
6. Прикметники температури: *warm, cool, cold, freezing, chilly.*
7. Прикметники віку: *young, old, modern, shabby, new.*
8. Прикметники відчуття: *soft, oily, sweet, dried, sour.*
9. Прикметники ваги: *heavy, light, lightweight, weightless.*
10. Прикметники сили: *strong.*

11. Прикметники звуку: *still, silent, rusty, loud*.
12. Прикметники часу: *urgent, late, wintry, early*.
13. Прикметники погоди, стихії: *tropical, stormy, choppy, volcanic, windy*.
14. Прикметники матеріалу: *leather, silk, wollen, cotton, velvet*.
15. Прикметники швидкості: *slow, fast, sudden, quick*.

Прикметники, що не ввійшли до жодного з виділених підкласів, віднесено, як це прийнято в квантитативних дослідженнях, до підкласу „інші”.

Загалом у фокусі дослідження перебувають 19 прикметників зі значенням „темний”. Таблиця 1 демонструє розподіл частот слів-супровідників прикметників зі значенням „темний” для найчастотніших 9 аналізованих прикметників. Решту прикметників віднесено до групи „інші”.

Таблиця 1

Розподіл частот слів-супровідників прикметників зі значенням „темний”

	dark	black	brown	sad	angry	dim	secret	wicked	mysterious	інші	Усього
Прикметники кольору	85	12	21	0	0	3	1	0	0	3	125
Прикметники оцінки	40	35	14	13	12	1	8	5	9	20	157
Прикметники розміру	42	77	48	3	5	0	2	1	1	10	189
Прикметники форми	18	20	12	1	0	0	0	1	0	1	53
Прикметники освітлення	16	10	39	3	1	3	0	0	0	2	74
Прикметники температури	6	3	2	0	0	1	0	0	0	0	12
Прикметники віку	3	7	3	4	0	1	1	4	0	2	25
Прикметники відчуття	16	14	13	1	1	0	0	0	0	0	45
Прикметники ваги	4	8	1	0	1	0	0	0	0	2	16
Прикметники сили	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Прикметники звуку	7	0	0	1	1	0	1	0	0	1	11
Прикметники часу	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Прикметники погоди, стихії	10	1	2	0	0	1	0	0	0	0	14
Прикметники матеріалу	10	40	3	0	0	0	0	0	0	1	54
Прикметники швидкості	1	0	2	0	1	0	0	0	0	1	5
Інші прикметники	12	6	5	1	0	5	2	2	2	3	38
Усього	273	233	165	27	22	15	15	13	12	46	821

Із таблиці видно, що загальна кількість прикладів (мікроконтекстів) для підгрупи „темний” складає 821. Це вказує на те, що лексичні одиниці підгрупи „темний” частіше вимагають уточнення або підсилення конотативного забарвлення. Найчастіше прикметники підгрупи „темний” сполучаються з іменниками в супроводі прикметників на позначення розміру, оцінки та кольору. Крім того, супровідниками досліджуваної групи прикметників виступають усі 15 виділених семантичних підкласів слів-супровідників.

Залучення квантитативних методів дослідження, а саме критерію χ^2 і коефіцієнта спряженості K, дозволить встановити наявність статистично значущих зв'язків у моделі [прикметник] + [прикметник] (див. табл. 2) [1, с. 39].

Таблиця 2

Інтенсивність сполучення прикметників зі значенням „темний” з підкласами слів-супровідників

	dark	black	brown	sad	angry	sinister	threatening
Прикметники кольору	$\chi^2=103,06$ K=0,18						
Прикметники оцінки				$\chi^2=5,18$ K=0,05	$\chi^2=17,91$ K=0,07	$\chi^2=8,84$ K=0,05	$\chi^2=13,67$ K=0,06

Прикметники розміру		$\chi^2=7,80$ K=0,05	$\chi^2=21,53$ K=0,08				
Прикметники освітлення			$\chi^2=93,98$ K=0,17				
Прикметники відчуття			$\chi^2=8,37$ K=0,05				
Прикметники матеріалу		$\chi^2=45,9$ 0 K=0,12					

На основі таблиці 2 фіксуємо, що статистично значущі зв'язки мають такі пари прикметників:

- *dark* + прикметники кольору (*dark grey eyes; dark blue eyes*);
- *black* + прикметники розміру (*a small black moustache; the little black babies*);
- *black* + прикметники матеріалу (*a black leather jacket; a black silk dress*);
- *brown* + прикметники розміру (*wide brown sleeves; a large brown print*);
- *brown* + прикметники освітлення (*pale brown eyes; shiny brown ball*);
- *brown* + прикметники відчуття (*soft brown hair; soft brown greying hair*);
- *sad* + прикметники оцінки (*a comic sad face; a smile that was both loving and sad*);
- *sinister* + прикметники оцінки (*these things are elegant and sinister; the vulgar and sinister glare*);
- *angry* + прикметники оцінки (*an angry jealous man; a terrified angry person*);
- *threatening* + прикметники оцінки (*threatening good humour; pictures of Japanese fish threatening and aggressive*).

У ході аналізу статистично значущих зв'язків помічаємо, що сполучуваність прикметників зі значенням „темний“ зі словами-супровідниками актуалізована досить широко: це прикметники на позначення розміру, кольору, освітлення, матеріалу, відчуття. Проте найбільшу кількість статистично значущих зв'язків зафіксовано у сполученні прикметників підгрупи „темний“ із семантичним підкласом супровідників на позначення оцінки. Отже, можна припустити, що концепт „темний“ асоціюють із поняттям „оцінка“. Йдеться саме про концепт, оскільки слова-консоціації є, за Г. Шпербером, засобом розкриття побічного смислу та емоційного змісту, а саме ці два компоненти й входять до складу концептів. Той факт, що слова-супровідники вербалізують емоційну та оцінну конотацію, підтверджують спостереження інших дослідників. Так, С. Тер-Мінасова пише: „...у наведених ... словосполученнях передача певної інформації супроводжується яскраво вираженими експресивно-емоційно-оцінними конотаціями, і функція впливу переважає над функцією повідомлення” [4, с. 84].

Перевіримо нашу гіпотезу про асоціації концепту „темний“ на розподіл частот слів-супровідників з доміантою підгрупи „темний“ – прикметником *dark*. У таблиці 3 наведено частоти сумісного вживання прикметника *dark* з кожним із виділених підкласів слів-супровідників.

Таблиця 3

Розподіл частот слів-супровідників з прикметником *dark*

Слова-супровідники	dark
Прикметники кольору	85
Прикметники оцінки	40
Прикметники розміру	42
Прикметники форми	18
Прикметники освітлення	16
Прикметники температури	6
Прикметники віку	3
Прикметники відчуття	16
Прикметники ваги	4
Прикметники сили	1
Прикметники звуку	7
Прикметники часу	2
Прикметники погоди, стихії	10
Прикметники матеріалу	10

Прикметники швидкості	1
Інші прикметники	12
Усього	273

Загалом, як видно з таблиці 3, прикметник *dark* з усієї підгрупи прикметників зі значенням „темний“ найчастіше зустрічається у супроводі інших прикметників – це 273 приклади сумісного вживання. Відзначимо також широту сполучуваності домінанти підгрупи „темний“ – прикметник *dark* зафіксовано в спільному контексті з усіма 15 виділеними підкласами слів-супровідників. Це означає, що семантика цієї лексичної одиниці досить широка, а тому сполучуваність цього прикметника з іменниками практично необмежена. Проте в різних контекстах оцінке значення цієї лексеми може уточнюватись або доповнюватись різними словами-супровідниками.

Піддаємо дані таблиці 3 статистичній обробці із застосуванням критерію χ^2 -квадрат. Виявлення статистично значущих зв'язків дасть змогу встановити, з яким із підкласів слів-супровідників асоціюють домінанту лексичної мікросистеми „темний“. Статистичний аналіз даних таблиці 3 подано в таблиці 4.

Таблиця 4

Інтенсивність сполучуваності прикметника *dark* зі словами-супровідниками

Слова-супровідники	<i>dark</i>
Прикметники оцінки	$\chi^2=4,83$ K=0,12

Отже, застосування квантитативного методу дослідження засвідчує, що з усіх сполучень домінанти підгрупи „темний“ – прикметника *dark* – статистично значущий його зв'язок з прикметниками-супровідниками на позначення оцінки. Звідси висновок, що й сам концепт „темний“ асоціюють з оцінкою навіть більшою мірою, ніж з освітленням.

Проведене дослідження дозволяє дійти таких висновків:

1. Прикметник, що уточнює семантику іншого прикметника в межах однієї синтагми (перед одним і тим самим іменником), виступає його словом-супровідником.

2. Слова-супровідники прикметників зі значенням „темний“ розподілено на семантичні підкласи. Виділено 15 семантичних підкласів: кольору, оцінки, розміру, форми тощо.

3. Залучення квантитативних методів дослідження (критерію χ^2 -квадрат і коефіцієнта спряженості K) дозволяє виявити пари прикметників, пов'язані статистично значущими зв'язками.

4. Загальний розподіл частот вживання вказує на особливо частотну сполучуваність прикметників зі значенням „темний“ із підкласом слів-супровідників на позначення оцінки. Таким чином, висуваємо гіпотезу про асоціації концепту „темний“ в англійській мові з поняттям „оцінка“. Наявність статистично значущого зв'язку домінанти досліджуваної підгрупи слів – прикметника *dark* – з підкласом слів-супровідників на позначення оцінки, за даними квантитативного аналізу, підтверджує висунуту гіпотезу.

У **перспективі** передбачається аналіз парадигматичних властивостей прикметників зі значенням „темний“ з урахуванням слів-супровідників.

Список літератури

1. Левицкий В. В. Статистическое изучение лексической семантики: учеб. пособ. / Левицкий В. В. – К. : УМК ВО, 1989. – 156 с.
2. Левицкий В. В. Слова-консоциации и побочный смысл: забытые идеи Г. Шпербера и К. О. Эрдмана / В. В. Левицкий // Методи аналізу тексту : зб. наук. праць / наук. ред. Е. Келіх. – Чернівці: ЧНУ, 2009. – С. 165-181.
3. Левицкий В. В. Лексикология немецкого языка / Левицкий В. В. – Черновцы : Книги – XXI, 2010. – 376 с.
4. Тер-Минасова С. Г. Синтагматика речи: онтология и эвристика. Общая и английская синтагматика составных номинативных групп / Тер-Минасова С. Г. – [2-е изд.]. – М.: Книжный дом «Либроком», 2009. – 200 с.
5. Шайкевич А. Я. Распределение слов в тексте и выделение семантических полей / А. Я. Шайкевич // Иностранные языки в высшей школе / отв. ред. В. И. Агамджанова. – М.: Росвузиздат, 1963. – Вып. 2. – С. 14-26.
6. Шехтман Н. А. Системность лексики и семантики слова / Шехтман Н. А. – Куйбышев: КГПИ им. В. В. Куйбышева, 1988. – 84 с.
7. Sperber H. Einführung in die Bedeutungslehre / Hans Sperber. – Bonn; Leipzig : K. Schroeder Verl., 1923. – 95 S.